

HORNUGGLAN I LINDESBERGS KOMMUN

MATS ANDERSSON, PER ANGELSTAN

Att fåglar kan variera i antal olika år beroende på födotillgången är välbekant, exempelvis är vissa ugglor så beroende av smågnagare att häckning uteblir de år dessa är i botten. Hornugglan är en typisk sorkspecialist och antalet häckande i vår kommun kan pendla mellan ett fåtal par vissa år och upp till kanske 100 par andra, sorkrika år. Det är om detta och hornugglans tydliga koppling till jordbruksmark som denna artikel ska handla. Vi presenterar dels hornugglans förekomst i Lindesbergs kommun under 1980-talet, dels en specialinventering utförd på Grimsö forskningsstation 1974.

UTBREDNING

Hornugglan häckar, huvudsakligen i dungar och skogsbryn i anslutning till odlad mark, över nästan hela landet. Beståndet varierar dock kraftigt med bytestillgången, varför nordgränsen inte är konstant. (SOF 1978).

HÄCKNING

För sin häckning väljer hornugglan nästan uteslutande ett gammalt kråkbo, där 3-6 ägg läggs. Äggen ruvas i ungefär 30 dagar och ungarna lämnar boet efter ytterligare 20-25 dagar. Ungarna sitter sedan spridda i närheten av boplatsen ännu en knapp månad för att därefter vara helt självständiga. Då ungarna är utflugna och sitter i närheten av boplatsen tigger de nattetid med ett genomträngande och klagande läte som hörs lång väg. Det är detta tiggläte som i juni och en bit in i juli oftast är det enda som avslöjar hornugglans närvaro i ett område. När vi har inventerat arten i Lindesbergs kommun har vi uteslutande använt oss av ungarnas tiggläten som häckningsindicium.

FÖDOVAL

Under tre år på 1980-talet har hornugglan häckat mycket talrikt i Lindesbergs kommun (1984, 1987 och 1988). Åren däremellan fanns bara ett fåtal häckningar. På sid 40 finns en förteckning och karta över samtliga kända häckningslokaler i kommunen under 1980-talet. De mycket kraftiga svängningarna i hornugglans bestånd kan förklaras av sorkens likadana svängningar i sina bestånd.

Hornugglan är således en utpräglad smånagarspecialist och det tycks som åkersork är viktigaste bytesvalet. En undersökning gjord i Uppland på hornugglans bytesval och främst baserad på analys av spybollar visade att av 2667 identifierade bytesdjur var hälften åkersorkar och 44 % möss av olika slag.

Det finns även i vår kommun ett klart samband mellan sorktillgång och hornugglebäckningar. Detta visas i figuren intill där sorkindex på Grimsö forskningsstation har lagts intill antalet häckningar av hornugglar i Lindesbergs kommun under åren 1981-1988.

Antalet häckningar som rapporterats de olika åren är:

1981:	1	1985:	2
1982:	0	1986:	0
1983:	3	1987:	33
1984:	41	1988:	70

Som framgår av figuren följer antalet häckningar helt tillgången på sork, enda svvikelsen är 1988 då sorkindex faller. Detta kan betyda att sorkpopulationen nu nått sin topp och är på väg ner.

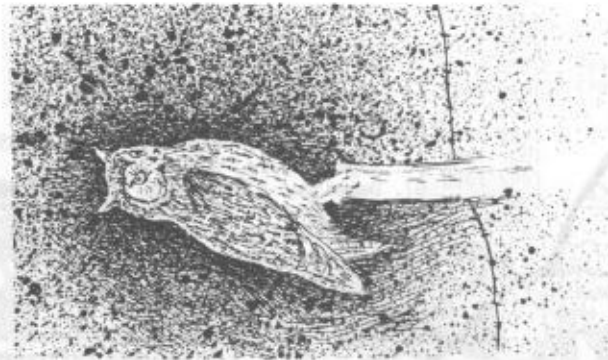
BIOTOPVAL

Åkersorken påträffas i marker med högt gräs, öppen skog, dikenrenar, ångmarker, kärr, åstränder, byggen mm. Den klarar sig inte på hårt betade marker men kan bli mycket talrik på marker där betet upphört, t ex i samband med skogsplantering på gammal åker. (Corbet, Övenden 1980). Det är också på ovan nämnda marktyper man hittar hornugglan häckande och jagande i kommunen. Hornugglan är således starkt knuten till jordbruksbygd med omväxlande ångar, odlade fält, skogsdungar och gärna nära till sjö eller annan våtmark. Däremot i den rena barrskogen saknas den så gott som helt. Exempelvis i nordvalla-

tra Lindesbergs kommun, skogarna runt Nyberget ca 75 km², fanns 1987 inte mer än något enda par, i anslutning till byn Denshyttan. En faktor som i skogsområden kan påverka hornugglebeståndet negativt, trots god sorktillgång på vissa byggen, är dålig tillgång till lämpliga boplatser. Hornugglan häckar ju ofta i gamla åkråkbon och kråkan är ovanlig i våra vidsträckta barrskogar.

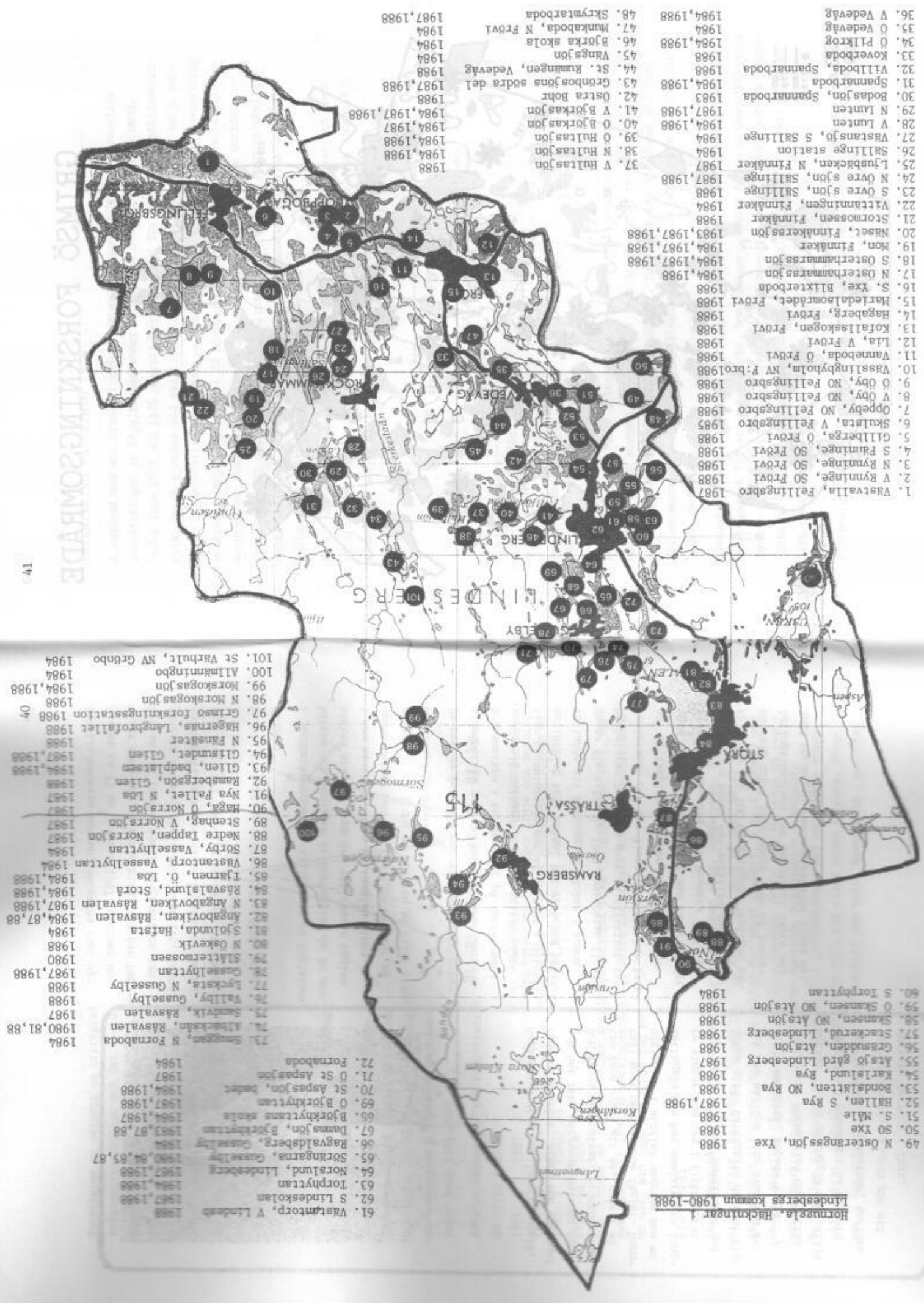
I jordbruksbygden är tillgången på boplatser bättre och troligen är hornugglan de år som sorken står på topp den vanligaste ugglan i den biotopen. Även kattugglan finns i samma område men har troligen minskat på senare år på grund av bristen på äldre träd med lämpliga bohål.

På kartan (sid40) har vi visat koncentrationen till just jordbruksmarken. Jordbruksmarken i kommunen är på kartan markerad med mörkare färg och nästan samtliga häckningsplatser är belägna i direkt anslutning till denna. Det är också påfallande att hornugglan häckar i samma dunge flera år. År 1988 upptäcktes flest häckningar beroende mest på effektivt inventerande och att flera personer har lyssnat av lämpliga områden. Totalt hördes inte mindre än 70 kullar men eftersom det finns områden som inte besökts i större omfattning borde det verkliga antalet detså år närmast 100 häckningar. Troligen så häckade minst lika många 1984 då inventeringsinsatsen var betydligt lägre men ändå hördes 41 hornugglekullar tiggas mat.

Hornugglan är en mellanstor uggla, tecknad i grått, svart och gulbrunt och har likt berguven gulröda ögon och långa örontofsar. Örontofsarna kan vara svåra att se, syns i så fall mest på sittande fåglar. Hornugglan är i storlek ungefär som en kattuggla men har smalare och längre vingar som den i flykten för med lugna vingslag omväxlande med långa glid. Kattugglan däremot flyger med hastiga slag avbrutna av glid med korta, kupade vingar. I flykten är hornugglan emellertid mycket lik en jorduggla men skiljs från denna genom att ha mörkare buk, ljusare vingpetsar, kortare vingar och hela fågeln gör ett mörkare intryck i fält.

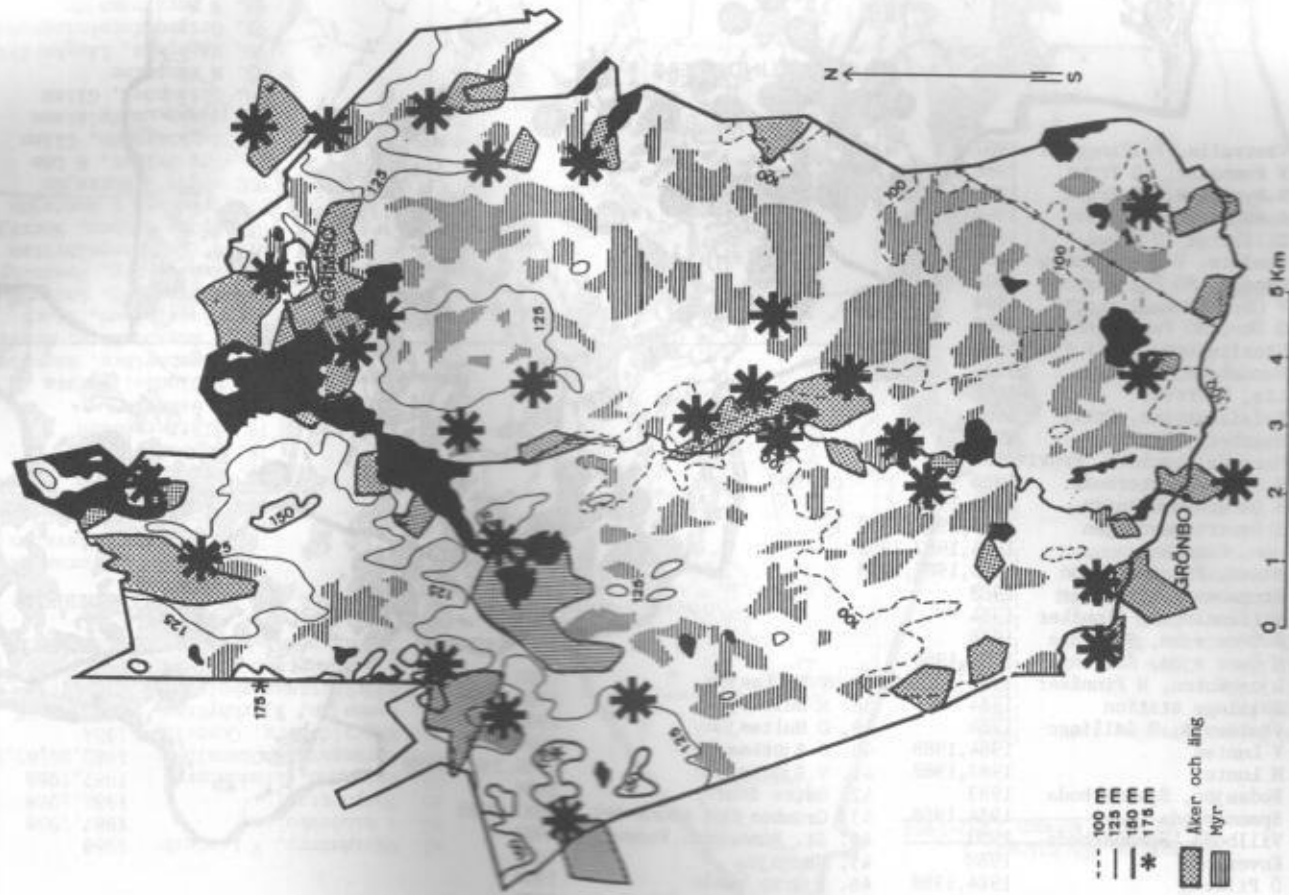
Hörnussjö, Häcklingar 1
Lindesbergs kommun 1980-1988

- 1. Västertorp, Västertorp, 1988
- 2. Västertorp, Västertorp, 1988
- 3. N Rymlinge, 50 Fvöl, 1988
- 4. S Fämlinge, 50 Fvöl, 1988
- 5. Gällberga, 0 Fvöl, 1988
- 6. Skulsta, V Fällingsbro, 1985
- 7. Oppeby, NO Fällingsbro, 1988
- 8. V Öby, NO Fällingsbro, 1988
- 9. Ö Öby, NO Fällingsbro, 1988
- 10. Västlingbyholm, NV F:bro, 1988
- 11. Vannaboda, Ö Fvöl, 1988
- 12. Lå, V Fvöl, 1988
- 13. Kofällskogen, Fvöl, 1988
- 14. Hagaberg, Fvöl, 1988
- 15. Mariedalaområdet, Fvöl, 1988
- 16. S. Xxe, Hållertoda, 1988
- 17. N Österhammarsjön, 1988
- 18. S Österhammarsjön, 1984, 1987, 1988
- 19. Mon, Finnaker, 1984, 1987, 1988
- 20. Naset, Finnaker, 1983, 1987, 1988
- 21. Stortossen, Finnaker, 1988
- 22. Vitaningen, Finnaker, 1984
- 23. S Övre sjön, Sällinge, 1988
- 24. N Övre sjön, Sällinge, 1988
- 25. Ljusbäcken, N Finnaker, 1987
- 26. Sällinge station, 1984
- 27. Västansjö, S Sällinge, 1984
- 28. V Lunten, 1984
- 29. N Lunten, 1984
- 30. Bodasjön, Spannarboda, 1983
- 31. Spannarboda, Spannarboda, 1984
- 32. Vällboda, Spannarboda, 1988
- 33. Koverboda, 1988
- 34. Ö Plikro, 1984, 1988
- 35. Ö Vedevåg, 1984
- 36. V Vedevåg, 1984, 1988
- 37. V Hultasjön, 1988
- 38. N Hultasjön, 1984
- 39. Ö Hultasjön, 1984
- 40. Ö Björkasjön, 1984, 1987, 1988
- 41. V Björkasjön, 1984, 1987, 1988
- 42. Östra Bohr, 1988
- 43. Grönbojans södra del, 1987, 1988
- 44. St. Rummängen, Vedevåg, 1988
- 45. Vängsjön, 1984
- 46. Björka skola, 1984
- 47. Munkaboda, N Fvöl, 1984
- 48. Skrymlarboda, 1987, 1988

- 61. Västertorp, V Lindes, 1988
- 62. S Lindeskolan, 1987, 1988
- 63. Torphyttan, 1988, 1988
- 64. Norstund, Lindesberg, 1987, 1988
- 65. Sörängarna, Gusselby, 1980, 84, 85, 87
- 66. Ragvaldsberg, Gusselby, 1988
- 67. Damnsjön, Björkhyttan, 1983, 87, 88
- 68. Björkhyttans södra, 1984, 1987
- 69. Ö Björkhyttan, 1987, 1988
- 70. St Aspasjön, Neder, 1984, 1988
- 71. Ö St Aspasjön, 1987
- 72. Fornaboda, 1984
- 73. Smoggen, N Fornaboda, 1984
- 74. Altheckan, Råsvälen, 1980, 81, 88
- 75. Sandvik, Råsvälen, 1988
- 76. Vallby, Gusselby, 1988
- 77. Ljcksta, N Gusselby, 1988
- 78. Gusselhyttan, 1988
- 79. Gålettermossen, 1980
- 80. N Oskevik, 1988
- 81. Sjolunda, Håsta, 1984
- 82. Ångaboviken, Råsvälen, 1984, 87, 88
- 83. N Ångaboviken, Råsvälen, 1987, 1988
- 84. Råsvälund, Stora, 1984, 1988
- 85. Tjärnen, Ö Lå, 1984, 1988
- 86. Västertorp, Vasselhyttan, 1984
- 87. Sörby, Vasselhyttan, 1984
- 88. Nedre Tappen, Norrsjön, 1987
- 89. Stenber, V Norrsjön, 1987
- 90. Haga, Ö Norrsjön, 1987
- 91. Nya Fallet, N Lå, 1987
- 92. Ramsberg, Gien, 1988
- 93. Gien, badplatsen, 1984, 1988
- 94. Giusundet, Gien, 1987, 1988
- 95. N Fånstret, 1988
- 96. Hågerås, Långbrofallet, 1988
- 97. Gräse forskningsstation, 1988
- 98. N Morskögasjön, 1988
- 99. Morskögasjön, 1984, 1988
- 100. Alimnången, 1984
- 101. St Vårhult, NV Grönbo, 1984

GRIMSÖ FORSKNINGSSOMRÅDE

INVENTERING PÅ GRIMSÖ 1974 JÄRHÖNDAV ÄR RÄJÖÄF

I samband med att Grimsö forskningsstation skapades gjordes grundliga inventeringar av fågelfaunan under ledning av Sören Svensson i Lund. Under åren 1973 och 1974 upprättades artlistor för varje kvadratkilometer-ruta. Besök gjordes vid två tillfällen och sammanlagt besöktes varje ruta under i genomsnitt 3-4 timmar. I samband med denna heltäckande inventering noterades under 1974 totalt 28 hornugglekullar i de ca 180 kvadratkilometer-rutor som berör Grimsö forskningsområde. Eftersom hela området söktes innebär detta alltså en totalinventering av alla hornugglekullar detta år. Detta gör det möjligt att närmare studera huruvida hornugglekullarna är knutna till jordbruksmark eller inte.

På kartan över Grimsö-området sid 42 har vi markerat all åker och ängs-
mark liksom i vilken kvadratkilometer-ruta hornugglekullarna fanns 1974.

I tabellen här nedan har fyra typer av ytor urskiljts:

	hornuggla	
	finns	finns inte
kvadratkilometer-ruta med åker eller äng	21	39
d:o utan åker eller äng	7	112

Hornugglekullar fanns alltså i 21 av de 60 (=35%) kvadratkilometer-rutorna med åker eller ängsmark medan endast 7 av de 119 (=6%) rutor som saknade åker eller ängsmark innehöll hornugglekullar. Sannolikheten att denna skillnad mellan hornugglekullarnas uppehållsplatser skall bero på slumpen är praktiskt taget obefintlig.

Sammanfattningsvis syns att hornugglan är beroende av ett landskap med åker och ängsmark för att kunna häcka. Som tidigare nämnts finns ju den viktigaste födan - åkersorkar - även på hyggen. Att hornugglan ändå tycks undvika skogs-
markerna kanske beror på att gamla större fågelbon (t ex av kråka) är betydligt vanligare nära åker och äng.

Litteratur: Corbet, G. & Ovender, D. 1981. Europas däggdjur.

Sveriges Ornitologiska Förening 1978. Sveriges fåglar.